

Jóléti állami politika az Egyesült Államokban

A jelenlegi kelet-európai erjedés ideológiailag a piac és a demokrácia jelképeinek egyesítésére épül, mintha azok egymástól elválaszthatatlanok lennének. Ez bizonyos értelemben érdekes, amerikai szemszögből nézve pedig ironikus. Történelmileg, Jefferson elképzelése ellenére, mely szerint a demokrácia a kisgazdák gazdasági függetlenségén nyugszik, a piaci vagy a *laissez faire* eszményeket főleg az állam hatókörének korlátozására, s ebből következőleg a demokratikus politika háttérbe szorítására alkalmazták. Feltételezés szerint az állami beavatkozás azzal a kockázattal jár, hogy torzulnak a piaci folyamatok, illetve csorbát szenvednek a piaci „törvények”. Manapság, különösen az Egyesült Államokban, a *laissez faire* ideológia nemzetközi piaci köntösbe öltözött erőteljes újjászületése hatékony fegyverré vált azon népjóléti programok elleni támadásban, amelyek részben éppen a demokratikus befolyás következtében nyertek korábban teret.

Amerikai jóléti állami programok

Az Egyesült Államokat gyakran aposztrofálják úgy, hogy az utolsók közt kullog a jóléti állam megvalósítói között. Az időskorúak, munkanélküliek, csökkent munkaképességűek vagy a szegények gazdasági biztonságát elősegítő főbb programok csak az 1930-as évek után kerültek napirendre, több évtizeddel azután, hogy Nyugat-Európa vezető jóléti államaiban azok már rendre megvalósultak. De bevezetésük után is mögötte kullogtak a nyugat-európaiaknak a kedvezmények színvonalát és a kedvezményezettek körét tekintve. Azon felül, a tömegmozgalmak és a választói instabilitás egybeesése (amely ezeket a korlátozott kezdeményezéseket lehetővé tette a Nagy Gazdasági Válság idején) természetesen nem volt tartós. A második világháború után az elfogadott korlátozott programok legtöbbször elhagyták ellaposodni, az újabbak pedig képtelenek bizonyultak a kongresszusi győzelemre, nagyrészt azért, mert a déli demokraták és az üzlet-orientált republikánusok közösen álltak nekik ellen. Válaszul erre, a szervezett munkásság fokozatosan elfordult a politikától és a kormánytól (mint a gazdasági bizonytalanság problémáinak megoldási arénájától). Ehelyett, a még mindig harcok kedvű munkásmozgalmak a munkaadókkal kezdett alkudozni az egészségvédelem és az időskori biztosítás kérdéseiről, majd később a munkanélküliség elleni biztosítás ügyéről is. Az eredmény pedig az lett, hogy a munkásosztály legfontosabb csoportjai

kezdték mind kevésbé az állami programokra támaszkodni: inkább választották — a jóléti államok többségétől eltérően — a magánszektor által biztosított alkalmazásalapú juttatásokat.

Az állami programok mindezek ellenére is terjeszkedtek, új programok is társultak hozzájuk, különösen az 1960-as években, amikor a jóléti állami programok más nyugati országokban is gyors növekedésnek indultak. Ez a konvergencia azt sugallja, hogy hasonló politikai dinamika működött — talán a kedvezményezettek növekvő csoportjai és az 1960-as években fellendült tiltakozó mozgalmak együttes hatására. E mozgalmakat népszerű imázsaik úgy láttatják, mintha a bőség gyermekeinek kreációi lennének. Azonban a diáktiltakozásokat más csoportok tiltakozásai robbantották ki (hogy ezek aztán visszahassanak újabb tiltakozások kirobbanására): az elégedetlen munkások letépték a szakszervezeti paktumok kényszerzubbonyát, peremre szorult csoportok, közöttük az etnikai kisebbségek és a nagyon szegény rétegek általában tiltakozásban törtek ki. Annak ellenére, hogy az 1960-as évek mozgalmi úgy kerültek a köztudatba mint „fiatal mozgalmak”, ezek a kapcsolódó és egyre terjedő tiltakozások adták az előbbi mozgalmak hatalmas erejét. Persze a folyamatok egyedi dinamikája az egyes országokban más és más volt. Az Egyesült Államokban a terjedő mozgalom eredeténél a néger tiltakozását találjuk, amely még az ötvenes években Délen kezdődött, és nem gazdasági célkitűzésekre, hanem politikai jogokra összpontosított.

Egy, a lincselés árnyékában élő, nyomorba taszított népnek ezek a rendkívüli tiltakozásai segítették az amerikai diákmozgalmak korai szakaszát, illetve inspirálták az északi néger gettók lakóinak tiltakozásait is. John F. Kennedy és Lyndon B. Johnson kormánya annak a Délnek a támogatásától függött, ahol kezdetben a problémák koncentráltak, valamint azon nagyvárosoktól, ahová a tiltakozások gyorsan átterjedtek. Az 1960-as évek legelejétől Kennedy és Johnson megpróbálta lecsendesíteni az elszabadulóban lévő erőket. Új szociális programokkal próbálkoztak, amelyek speciálisan az elnyomorodott kisebbségeket támogatták, valamint liberalizálták a 30-as évekből örökölt szociális jóléti programokat (ily módon, az addig igencsak nyomorúságos nyugdíjösszegek emelése után, megnyerték az öregségi nyugdíjat élvező állampolgárok egyre népesebb táborának támogatását). Ennek eredményeként a szegényeket megcélzó új programokat kezdeményeztek az egészségügy, az oktatás és a lakásépítés területén, valamint kiterjesztették a meglévő jövedelem-színvonalat védő programokat. A 70-es évek elején, jóllehet az Egyesült Államok még mindig jól el volt maradva az olyan élenjáró költségektől, mint Svédország vagy Nyugat-Németország, már azt lehetett mondani, hogy (néhány megkülönböztető vonás ellenére) Amerika is csatlakozott a jóléti államok családjához.¹

Említésre méltó e fejlődés összefüggése azokkal a nagyszabású változásokkal, amelyek az amerikai nők körülményeiben jelentkeztek — erre számos más országban is találunk analógiát. Az amerikai jóléti állam az 1930-as években fogant meg, a munkanélkülieknek instabil választási erőviszonyok közegében kibontakozó, és így a nemzeti kormányt sebezhetővé tevő tiltakozásaira adott válaszként. A 60-as években tovább bővült, válaszként a fekete tiltakozó mozgalmak és az instabil választói erőviszonyok hasonló egybeesésére. De, bár a jóléti

állam létrehozásában a munkanélküliek és a feketék voltak a politikai kulcsfigurák, a fejlődés végül is a nők számára vált igazán nagy jelentőségűvé.

A szociális programok kiterjesztése az 1960-as években egy olyan pillanatban következett be, amikor a nők körülményeiben hatalmas változások történtek, amelyek bizonyos értelemben szoros és sokszínű kapcsolatba hozták őket a jóléti állammal. A körülmények változásai azért voltak mélyek, mert a főbb intézmények átalakulásában gyökerestek. Egyrészt átalakulóban volt a család a növekvő válási és elhagyási arányok, valamint a leányanyak növekvő száma miatt. A másik változás, hogy egyre több nő vált önálló keresővé. Ezek a trendek részben összefüggtek egymással, mert azok a nők, akik nem számíthattak tovább a férfi családfő keresetére, többnyire munka után néztek. Azonban sok férjes asszony is kénytelen volt munkát vállalni, hogy megőrizze a család jövedelmi színvonalát, tekintve, hogy az 1973-as évtől kezdődően általános bérszínvonal-csökkenés következett be. E női keresők legtöbbje a növekvő szolgáltatói szektor alacsonyán fizetett és gyakorta rendszertelen, ideiglenes vagy részmunkaidős állásaiban koncentrált. Mégis, voltak ezekben a fejleményekben emancipációs aspektusok is, különösen a magasabban képzett nők számára, akiknek a hagyományos házasság csökkenő kötöttségei és a munkaerőpiac növekvő lehetőségei a szakmai és üzleti felemelkedés esélyeit jelentették.

Mínt hogy a családmódel és a munkaerőpiac e bonyolult változásai növekvő gazdasági elbizonytalanodást generáltak a nők és gyermekek körében, ez oda vezetett, hogy nőtt a jóléti államtól származó bevételek és szolgáltatások fontossága. Sok nő, aki egyedül nevelte gyermekeit, a jóléti alap terhére jutott valamiféle megélhetéshez. Mások, akik rendszertelenül dolgoztak, vagy alacsony jövedelmük volt, jövedelemkiegészítésért vagy valamilyen más szolgáltatásért folyamodtak, hogy az átsegítse őket az átmeneti nehézségeken. Ezenközben a munkaerőpiacra bekerülő nők meglehetősen nagy arányban fordultak a növekvő jóléti állami programok biztosította elhelyezkedési lehetőségek felé. Ez különösen a képzettebb nők esetében igaz: az 1970-es években a nők által betöltött szakmai és irányítói munkakörök felét a jóléti állami ügynökségek állásai tették ki.

Ezek a fejlemények a 70-es évek közepe táján tetőztek. Ez alatt a rövid időszak alatt a jóléti állam fokozatos térnyerését és javulását — mint a gazdasági növekedés és a demokratikus felvilágosultság következményét — a szakemberek és a szélesebb közönség egyaránt magától értetődőnek tekintették. Manapság már semmit sem veszünk biztosra. Az Egyesült Államokban a jóléti állam kritikája uralkodott el, és a stabilitásba, a programok fokozatos fejlődésébe helyezett növekvő bizalmat olyan életérzés váltja fel, hogy egyfajta történelmi vízvonalhoz érkezünk. Persze nagyjából ugyanez játszódott le a legtöbb jóléti államban. De az Egyesült Államokban a jóléti állami politika különös hőfokon zajlott, most pedig a programokat tartósan éles támadások érik. A nemzet, amely a jóléti állam kiépítésében sereghajtó volt, annak lebontásában, úgy látszik, az élen jár.

Napjaink támadásai

A jóléti állami programok elleni jelenlegi támadás gyökerei az 1970-es évek gazdasági megrázkódtatásaihoz és az amerikai üzleti köröknek ahhoz a történelmi-politikai mozgásba lendüléséhez nyúlnak vissza, melyeket az előbbiekk kiváltak. Nem járunk messze az igazságtól, ha kijelentjük, hogy az amerikai üzleti körök sok évtized óta először olyan egységben és olyan hevességgel léptek fel politikai osztályként, amilyenre az 1890-es évek nagy mozgósítása óta nem volt példa, amikor az ipari és pénzügyi vezetők összefogtak, hogy elhárítsák a Williams Jennings Bryan elnöki kampánya által képviselt — ahogyan ők nevezték — populista munkáspárti fenyegetést. Az üzleti körök vezetői ismét összefogtak az 1970-es években, amikor kimunkáltak egy politikai programot a nemzet számára, s misszionáriusi elhivatottsággal láttak hozzá megvalósításához. A jóléti állam átszervezése fő helyen állott céljaik között.

Lehet, hogy ez retorikai túlzásnak tűnik. Végtére is az üzleti körök mindig nagy figyelemmel kísérték a kormányzati politikát, és mindig azon munkálkodtak, hogy befolyásolják azt — gondoljunk például a lobbizásra és a kampány-menedzselésre. Ám az mégis más volt. Azokban a zsíros és kényelmes években, amelyeket „Amerika évszázadának” neveztek, az üzleti politika a fragmentált különérdekek politikája volt, mely különérdekek azon munkálkodtak, hogy kedvező ügyleteket vagy szerződéseket harcoljanak ki az egyes iparágak vagy cégek jövedelmezőségének javítására (jellemző módon mindig gondosan ügyelve arra, hogy mindkét oldalon jusson a haszonból). Az, ami az 1970-es években kezdődött el, más volt.

Egyrészt mások voltak a problémák, és sokkal átfogóbbak. Az amerikai üzleti korporációk vezetőit olyan világméretű gazdasági változások ösztönözték a mozgósításra, amelyek mélyreható és igen zavaró problémákat okoztak az amerikai beruházóknak. Az Európából, Japánból és később az újonnan iparosodó országokból jövő, egyre erősödő verseny csapást mért az autó-, az acél-, az elektronikai és szerszámgépiparra. Közben a harmadik világból vásárolt közszükségleti cikkek árai emelkedtek, jól példázta ezt az 1970-es évek olajárrobbanásainak drámai hatása. S talán a kiterjedő jóléti állam óvintézkedései miatt nem működtek jól az árak stabilizálását célzó amerikai makro-ökonómiai stratégiák sem, amint az a Nixon-adminisztrációt ért kudarcból is kiderült, amikor úgy próbálták letörni a bérek emelkedését, hogy szabad utat hagytak a munkanélküliség növekedésének. Az 1970-es évek elejére e fejlemények következményeiről nyilvánvalóan árulkodtak a nem pénzügyi korporációk szűkülő profitjai, az üzleti élet vezetőin úrrá levő, egyre növekvő gazdasági elbizonytalanodás.

Hasonló problémák másutt is váltottak ki különböző üzleti és kormányzati reakciókat, s ezek között szerepelt a fokozott tőkeberuházásra, a műszaki és gyártásszervezési innovációra, valamint az aktív munkaerőpiaci politikára helyezett hangsúly. Az amerikai üzleti körök vezetőinek válasza azonban e fentiekől eltérő volt. Elhatározták, hogy megpróbálják a profitot a bérköltségek leszorításával, a szociális költségvetési kiadások csökkentésével és azoknak az állami szabályozásoknak a megszüntetésével növelni, amelyeket úgy fogtak fel, hogy korlátozzák az üzleti működést. E célból a vezető üzleti korporációk

irányító körei új közvetítőket szerveztek az üzleti tervek és programok előmozdítására. Első lépésként 1973-ban létrehozták a tanácskozó testületet. Felbőszülve attól, amit ők úgy fogtak fel, mint az egyetemek radikalizálódását, dollár százmilliókat költöttek új, üzletorientált agytrösztökbe, valamint a meglévő konzervatív kutatóintézetek kibővítésére, hogy intellektuális megalapozást adjanak az üzleti programnak. És az üzleti vezetők politikai szervezőkké lettek. Mozgósították részvényeseiket és üzleti partnereiket. Munkálkodni kezdtek, hogy feléleszszék a gazdasági egyesüléseket és az olyan, jószerivel szenderegő szervezeteket, mint az USA Kereskedelmi Kamarája. Továbbá nekifogtak, hogy alapítványokat hozzanak létre, amelyek lehetővé teszik a Republikánus Párt konzervatív vezetés alatt történő korszerűsítését és központosítását.

Az üzleti mozgósítás eredményei először a munkahelyeken váltak észrevehetővé, ahol a munkaadók fokozták ellenállásukat a szakszervezetek bér- és munkahely-követeléseivel szemben, és erőre kapott a szakszervezetek lehetetlenné tételére szervezett kampány. Valójában az 1970-es évek egy nagyon is amerikai intézmény újjáéledését hozták, a szakszervezet-letörő üzletét. Ez az üzlet a 19. sz. utolsó éveitől egészen a 30-as évekig virult, gengszter-hadseregeket biztosítva a sztrájk-töréshez. Az 1970-es években, amikor ez ismét jövedelmező szakma lett, már nem gengszterekhez folyamodtak a munkaadók, hanem ügyvédekhez és public relations szakértőkhöz, jogászai egyezkedésekkel és reklámhirdetésekkal harcolva az új szakszervezeti törekvések ellen. A 70-es évek vége felé az üzleti világ befolyása a politikára is szemmel láthatóan növekvőben volt, különösen a kongresszusban, amely miközben kezdte visszacsinálni a korábbi szabályozásokat, és jelentős növelemeket eszközölt a katonai kiadásokban, ugyanakkor tulajdonképpen lesöpörte az asztalról a Carter-éra valamennyi szociális kiadásokkal kapcsolatos kezdeményezését, elsöpörte a régóta ígért és sokat emlegetett munkatörvénykönyvi reformot, amely új arcot adhatott volna a számtalan veszedelmes vonást mutató *Taft-Hartloy Törvénynek*.

Az üzleti mozgósítás eredményei azonban csak az 1980-as választás után értek be. Az üzleti világ közönsége által szinte egyhangúan támogatott republikánus rezsim elérte, hogy enyhítsék az üzleti vállalkozások és a jómódú egyének adóterheit, s ezzel — csak Reagan elnöksége alatt! — 750 milliárd dollárral tette könnyebbé az állam pénztárcáját. A dolgozók adóit viszont jócskán növelték 1983-ban a társadalombiztosítási adók emelésével. Az 1986. évi adótörvény megváltoztatta az adózási módszereket, de jelentősen nem változtatott az adóterhek új osztályegyenlőtlenségein. A Bush-kormányzat legfrissebb erőfeszítései is, amelyek arra irányulnak, hogy a tőke hozadéka utáni adókat csökkentsék, a valóban gazdagok adóit csökkentenék tovább. Közben a sebesen növekvő katonai kiadások, amelyek az 1980-as évek végére elérték az évi 300 milliárd dollárt, csakis úgy értelmezhetők, mint annak a hadiiparnak nyújtott komoly állami támogatás, amely úgyis hozzá van szoktatva a „költség-nem-számít” jellegű szerződéskötésekhez. Az állami szabályozásokat felszámoló kampány még Carter elnöksége alatt indult el a szabályozó ügynökségek kasztrálásával, részint — akárcsak a progresszív időszak regulációs politikája idején — úgy, hogy vezérkarukat a szabályozott iparágak képviselőiből válogatták

össze. A szakszervezetek elleni kampány kiszélesítése látványosabb és drámaibb formában az az akció, amit maga az elnök vállalt fel, elpusztítva a légiirányítók szakszervezetét; kevésbé látványos, de talán annál pusztítóbb továbbá egy sor kinevezés a Nemzeti Munkaügyi Egyeztető Testületbe, a szervezett munkaügy számára olyan ellenséges módon, hogy számos szakszervezeti vezető a testület megszüntetését követelte, pedig azt az 1930-as években engedményként hozták létre.

Végül, és érveinket illetően leginkább a témánkhoz tartozó módon, az új republikánus kormányzat vegyes sikerrel ugyan, de kampányt indított a jóléti állami programok ellen. Mindjárt az elején, az időskorú nyugdíjak csökkentésére tett kísérletek gyorsan kudarcot vallottak; a kongresszus szinte egyhangú ellenállása jól érzékeltette a szervezett érdekvédelmű idős emberek befolyását. Ez és a *Medicaid* program (amely átvállalja az idősök gyógykezelési költségeinek egy részét) messze a legnagyobb szociális programok, és mindkettőt sikerült megvédeni. Más programok sorsa, különösen a szegénységellenes és a munkanélkülieket támogató programoké, már nem alakult olyan szerencsésen. A lakásprogramokra szánt pénzügyi alapot 75%-kal csökkentették, így a szociális támogatású lakásépítés gyakorlatilag leállt.² A munkanélküli segélyeket jelentősen csökkentették, főként olyan képletek megváltoztatása révén, amelyek értelmezésével bajok voltak, s ennek az lett az eredménye, hogy az 1980-as évek közepe táján, amikor viszonylag magas volt a munkanélküliség aránya, a munkanélkülieknek csak 25—30%-a kapott segélyt — ez volt a legalacsonyabb segélyezés azóta, hogy az 1930-as években először bevezették a programot. A jövedelmi helyzetet figyelembe vevő segélyprogramokat pedig, amelyek főként a szegény nőknek és gyermekeknek nyújtanak támogatást, csúnyán megcsönkítették, részben mert ezek a kisebbségi szegénységhez kapcsolódtak, és így gyengébb közösségi támogatást kaptak, de azért is, mert a csökkentésükre irányuló erőfeszítések szívósak voltak. A szövetségi költségvetésnek csak 10%-át kitevő segélyprogramok megnyirbálása a Reagan-kormányzat első évének végére eszközölt csökkentések 40%-ára rúgott. 1981 januárja után nem emelkedett többé a garantált bérminimum, pedig a fogyasztói árak 39%-kal nőttek az évtized végére, vagyis a legális minimális reálbér az 1955. évi szintre zuhant vissza. Más módon mérve: az 1960-as és 70-es években a minimálbér szintjén lévő keresetek egy háromfős családot a szegénységi szint fölé tudtak emelni. 1989-re, amikor már a minimálbért keresők 70%-a nő volt, a minimálbérből élő családok 30%-a volt a szegénységi küszöb alatt.³

A következő évekre tervezett további csökkentéseket a kongresszus többségükben leállította, bár a Reagan-kormányzat mindenféle adminisztratív praktikákkal mégis elérte, hogy több millió embertől sikerült megvonni a segélyt.

Valójában régi trükk a bürokratikus akadályokat felhasználni az egyéni jövedelmi helyzet alapján elbíralt segélyprogramok lehetetlenné tételére, de még tovább látszik romlani a helyzet a jogosultság igazolásához megkívánt egyre újabb, és gyakran zavaros követelmények miatt. Továbbá talán amiatt is, hogy a felhasználók egyre inkább megbélyegzetté válnak a napról-napra ellenségesebb politikai légkörben. A Társadalombiztosítási Igazgatóság 1986 decemberében és 1987 májusában végzett felvétele például azt találta, hogy azoknak a 84%-a,

akiknél beszüntették a (szegénységben élő idősök és csökkent munkaképességük támogatására szolgáló) biztonsági jövedelemkiegészítő program keretében történő segély folyósítását, jogosult lett volna a segélyezésre. Más tanulmányok arról számolnak be, hogy a programban való részvétel összesített arányai 50—64%-osak. Egy tanulmányból azt tudjuk meg, hogy az élelmiszerjegy-programban a jogosultaknak harmada-fele kapott élelmiszerjegy-kedvezményt. Egy másik vizsgálat azt találta, hogy az AFDF programra jogosult családok 20—25%-a nem kap segélyt,⁴ és hogy a Medicaidre jogosultak 1/3-a nem kapja meg a neki járó juttatásokat, pedig ez a program speciálisan a szegények támogatására hivatott.

A csökkentések hatása

Nem meglepő, hogy e változások együttes hatása jelentősen befolyásolta a jövedelemeloszlások alakulását és az amerikai társadalom jóléti szerkezetét, részben az adózást és a segélyeket közvetlenül érintő változások révén, részben pedig azért, hogy a szociálpolitikában bekövetkezett változások hozzájárultak a tágabb gazdaságban a hatalom és a jövedelem újraelosztásához. Az utóbbi 10 évben bekövetkezett változások igazából akkorák, hogy az osztályszerkezet átrendeződésékként is felfoghatók. Tekintsük például a jövedelmi egyenlőtlenségekben bekövetkezett változásokat. Az évtized végére a népesség legszegényebb 1/5-énél a jövedelmek 4,6%-a összpontosult, ez 1954 óta a legalacsonyabb szint; a második jövedelmi ötöd 10,7%-ot kapott, ami — amióta csak feljegyzik a jövedelmi viszonyokat — a legalacsonyabb érték, akárcsak a középső ötödnek a 16,7%-os részesedése. Ezzel szemben a leggazdagabb felső ötödnél a jövedelmek 44%-a összpontosult, annyi, mint még soha azelőtt. Összegezve: a felső és az alsó ötöd jövedelmhányadosa a háború utáni időszak 8,2-es, illetve az 1968-as 7,2-es értékről 9,6-re nőtt.

Vagy tekintsünk egy ehhez kapcsolódó másik mutatót, a különféle rétegek jövedelmi szintjeiben beállott változásokat. 1979 és 1988 között a legszegényebb ötöd átlagjövedelme több, mint 6%-kal csökkent, míg a legfelső ötödé 12%-kal emelkedett, a legfelső 5%-é pedig 16%-kal. (A legfelső 1% jövedelme becslült adatok szerint 50%-kal nőtt.)

Ezek az átfogó jövedelmi változások különösen romló életviszonyok kíséretében jelentek meg az osztálystruktúra legalján elhelyezkedők számára, akiknél a jövedelmi szint a hivatalos szegénységi küszöb alatti életszínvonalat tesz csak lehetővé. (1989-ben egy négyfős család számára szegénységi küszöböt kb. 12 000 dolláros évi jövedelem jelentett.) 1979-ben, ami nem volt különösebben jó év, a népesség 11,7%-a élt a szegénységi küszöb alatt. 1988-ban, egy gazdasági fellendülés évében, több mint 13%-a, mintegy 32 millió ember. (A kisebbségeket különösen súlyosan érintette mindez: a feketék között a szegények aránya az átlagos háromszorosa, a spanyol anyanyelvűek között 2,5-szerese.) Ezek a számok természetesen nem beszélnek az anyagi nyomor megtapasztalásának élményéről, sem a kulturális marginalizálódásról, amely kíséri. Kidobott újságpapírral takaródzó hajléktalanokba ütközünk közterületeinken; koldusok — gyakran ijesztően torz figurák — tömegei a városok utcáin, középkori jeleneteket idézve; New York City-ben a

bírák olyan emberek büntetőpereit tárgyalják, akiket azzal vádolnak, hogy kikotorták az aprópénzt a metró pénzbedobó automatáiból.

A jövedelemegyenlőtlenség azonban — bárhogy mérjük is — nem fejez ki mindent. A választási politikában bekövetkezett változások széleskörűen tükröződnek a hatalmi viszonyokban is, és különösen a munka és a tőke viszonyában. A munkások az üzleti köröknek és a kormánynak a szakszervezetek ellen intézett támadását és a jövedelemvédő intézkedések megnyirbálását figyelmeztetésnek vették, maguk és szakszervezeteik gyengeségének bizonyítékát látták ebben, amely azt jelezte: mit kockáztatnak (különösen a 80-as évek elejét jellemző növekvő munkanélküliség mellett). Az, hogy a sztrájkmozgalom fél évszázad óta nem volt olyan lanya, mint 1982-ben, annak bizonyítéka, mennyire erőtlenekek voltak a munkások és a szakszervezetek. A fontosabb szakszervezetek még az évtized végén is (amikor a munkanélküliség szintje 5,5%-ra süllyedt) olyan szerződéseket írtak alá a fizetés-emelésekről, amelyekben az emelés jóval elmaradt az inflációs ráta mögött, ugyanakkor erősen ellenálltak a munkaadóknak, amikor azok a szerződés szerinti egészségügyi és nyugdíjellátás összegét próbálták csökkenteni. Összességében, az átlagbér is, a bérszínvonal is rohamosan csökkent 1973 óta.⁵ Az előbbiekkal összhangban, az Egyesült Államok nemcsak az új munkahelyek létesítésében vezet, de az ún. „szemét állások” kreálásában is. Bizonyos becslések szerint az 1979 óta létesített munkahelyek fele olyan fizetést biztosít csak, amely nem teszi lehetővé, hogy egy család a szegénységi küszöb fölé emelkedjék belőle.

Jegyezzük meg azt is, hogy az üzleti érdekek a bekövetkezett politikai változásokon keresztül nemcsak, hogy a maguk nézőpontját tették uralkodóvá az amerikai gazdaság „gyengéinek” definiálásában, de zöld utat is adtak újabb, elképesztő, ragadozó indíttatású manipulációknak a piacon. A Wall Street belső üzleti botrányainak sorozata példázza ezt, bár a „papír”-spekuláció teljesen legális formáinak kimunkálása bizonyára fontosabb, és a ragadozó szellemű üzleti szellem és gyakorlat egyre jobban áthatja a kormányprogramokat. Erről tanúskodnak az ismétlődő honvédelmi szerződésbotrányok, vagy a takarékbankok és a lakossági hitelbankok szövetségi kiárusítása.

A támadás konzervatív magyarázatai: Miért meggyőzőek?

Egy olyan erőnek, amely a választási politika révén képes ellenőrzést gyakorolni a kormány fölött, természetesen olyan magyarázatokat kell adnia a maga „viselkedéséről”, amelyeket a választók valamennyire elfogadnak. Persze a választások kimenetele az Egyesült Államokban nem speciális szociálpolitikai kérdésektől szokott függeni; ezeket legtöbbször elfedik a háború és béke, valamint az általános gazdasági prosperitás nagyobb horderejű kérdései. Ráadásul (olyan okok folytán, amelyek mélyen az amerikai választási intézményekben gyökereznek), azok, akik az efféle politika legnyomorítóbb következményeitől szenvednek, napjainkban többnyire nem vesznek részt a választásokban. De a szociálpolitikában eszközölt drámai változtatások következményei még így is széles körűek lehetnek. Az üzleti körök ezért kezdettől fogva igen nagy figyelmet fordítottak arra, hogy igazolják új stratégiájukat. Ezt bizonyítják arra tett erőfeszítéseik, hogy egy üzlet-orientált

tált értelmiség megteremtését és intézményesülését megfinanszírozzák. Ennek megfelelően, az új taktikai kezdeményezések kibontakozásával egy időben megszülettek azok a jól megindokolt érvek is, amelyek megmagyarázták, miért szükségesek és helyesek a politikai változások.

A demokrácia megidézése

A jóléti állami programok elleni kampány egyik magyarázata egyszerűen az volt, hogy a demokratikus közvéleménynek ez volt az elvárása. Hogy a szavazók szembefordultak a „drága kormánnyal”, azt Ronald Reagan 1980-as megválasztása, és 1984-es fölényes újraválasztása bizonyította. Így azt lehetett mondani, hogy az újra elosztható pénzek csökkentése — melyre sor került — voltaképpen az emberek véleményét fejezte ki. Legalábbis a republikánus vezetők erre hivatkoztak, és úgy látszott, hogy sok demokrata vezető is egyetértett ezzel. Első ránézésre ez az érv nem logikátlan. Az Egyesült Államokról végül is mindenki azt mondja, hogy a „birtokló individualizmus” országa, és az amerikaiak feltehetőleg nem rokonszenveznek a jóléti állam kollektivistá kezdeményezéseivel. Ráadásul az USA-ban a szegmentált egyéni elbírálású programok elszigetelik és rivaldafénybe állítják a kisebbségi szegényeket, ily módon nemcsak az amerikaiak szélsőséges individualizmusát, de mélyen gyökerező faji előítéleteiket is felszítják.

A közvélemény-kutatási adatok azonban egészen más képet mutatnak. Általában nem azt mutatják, hogy a jóléti állammal való elégedetlenség okozta volna a Cartertől való eltávolodást. Minden jel arra mutat, hogy Reagan sem tekintette ezt nyerő lapnak; eltekintve egyetlen beszédétől, amelyet Chicagóban bankárok egy csoportjának tartott, kampánya során nem tett javaslatot a jóléti állam megnyirbálására, valójában inkább arra tett ígéretet, hogy megmarad a szociális védőháló. Természetesen támadta a „drága kormányt”, de felmérési adatok tömege bizonyítja, hogy a megkérdezettek számára ennek a kifejezésnek eltérő és változó jelentése volt.⁶ Reagan kampánya főként az Egyesült Államok nemzetközi tekintélyének és katonai fölényének visszaállítását ígerte, valamint azt, hogy a stagnálás- és inflációsújtotta gazdaságot rendbe teszi, s ezek a célok a nép helyeslésével találkoztak.

Amikor Reagan 1984-ben is indult a versenyben, ismét csak nem üzent hadat a jóléti állami politikának. Valójában ez idő tájt azt hirdette, hogy ő a szociális biztonsági program élharcosa. (Mindenesetre a választási eredményekre a gazdasági trend gyakorolt döntő befolyást, és pedig az a gazdasági fellendülés, amely a választási évben a személyes reáljövedelem 8,5%-os mehökkentő növekedését produkálta.) 1988-ban pedig George Bush, Reagan kinevezett utódja, „jóérzésű”, „törődő” jelöltként indult, aki javítani fog az oktatáson, védeni fogja a környezetet, és valamit tenni fog a hajléktalanokért.

Más szóval nincs sok okunk arra, hogy az 1980-as választásokat a jóléti állam fölötti népszavazásnak tekintsük Amerikában.

A jólét többet árt, mint használ

Természetesen, a konzervatív kampány megkísérelte a közvéleményt is alakítani, hiszen abból eredezteti legitimitását. Ezt nem úgy tette,

hogy támadta volna a széles körű jóléti állami célkitűzéseket. Épp ellenkezőleg, gyorsan kialakult annak a ténynek a hallgatóságos elfogadása, hogy a közvélemény azokat támogatja. Ehelyett az érvelés fókuszába a program hatékonyságát állították. A jövedelmi helyzet alapján elbíráló programokat főleg pervertáló hatásukért vádolták, mondván: arra ösztönzik az embert, hogy ne küzdjön meg a munkájáért és társadalmi élete biztonságáért; ezzel pedig maguk is hozzájárulnak a szegénység terjedéséhez és a társadalom patológiás állapotához. A növekvő szegénység és a vele kapcsolatos társadalmi és személyi szétesettség okait keresve, azokat mindegyre az éppen ezeknek a viszonyoknak a javításáért tett elhibázott erőfeszítésekben jelölték meg.

Ez az alapvető érv, amelyet a büntető jellegű szegénnytörvény reformjának hosszú történetéből jól ismerünk, az 1980-as években újjáéledt. De nem csak politikai viccek témája volt ez. Egész sor nagy port kavart könyv is ezt fújta. Az a nézet, hogy a jóléti gondoskodás szegénységet, nemzedékről nemzedékre öröklődő szegénységet terem, szétzilálja a családi kapcsolatokat, növeli a nem törvényes ágyból születettek számát, és más bajokat okoz, még akkor is folyamatosan megülte a jóléti államról adott tudományos véleményt, amikor már logikátlaná vált, hiszen e problémák jelentős mértékben tovább éleződtek akkor is, amikor a jóléti programok már hanyatlóban voltak.

Neo-laissez-faire: egy globális gazdaság parancsoló szükségletei

A legerősebb ellenérv azonban nem a demokratikus közvéleményre vagy a szegényprogramok káros hatásaira koncentrált. A döntő érv, amely megtörte az ellenállást, az volt, hogy a csökkentett adókat és redukált állami költségeket jelentő Reagan-féle alapsomag elkerülhetetlen válasz azokra az új imperatívuszokra, amelyeket a világban végbemenő gazdasági átrendeződés jelent. A Nyugat-Európa, Japán, az újonnan iparosodott délkelet-ázsiai országok és az alacsony bérekért dolgoztató, most megjelen latin-amerikai gyártók támasztotta erősödő verseny feltehetően új stratégiákat követel a kihívásra adandó válaszokhoz. Miféle új stratégiákat? Nyilvánvalóan új elosztási stratégiákat. Hogy az Egyesült Államokat alkalmazkodóképesse és szívóssá tegyék e versenyben, az üzletemberek vállalkozó szellemét meg kell szabadítani a béklyótól, ehhez minimálisra kell csökkenteni az állami szabályozást, és csökkenteni kell az adókat, hogy növekedjenek a jövedelmek, és ebből adódóan a beruházások. A munkásoknak és állampolgároknak is alkalmazkodóképesnek és szívósnak kell lenniök: ezért kellene alacsonyabb bérek és csökkenő védelem a munka számára, ezért kell megnyirbálni azokat a programokat, amelyek szociális szolgáltatásokat vagy gazdasági biztonságot nyújtanak. (Nemcsak azért, mert az állami kiadások csökkentése elkerülhetetlen következménye a csökkentett adónak — és a magasabb védelmi kiadásoknak —, de azért is, mert a kiadáscsökkentések növelni fogják a munka-erőfeszítéseket is.) Ez az érv hatékonyan igazolja az üzleti körök politikai mozgósításával összefüggő törekvéseket, mert tagadja, hogy ami végbemegy, annak köze lenne a politikához. Ehelyett az üzleti politikai program úgy kerül tálalásra, mint elkerülhetetlen áldozat egy stratégiáért, amely a nemzetközi piaci viszonyok alakulása által megkövetelt alkalmazko-

dást szolgálja. Természetesen ez az érv már csak azért is erős, mert egy jól megalapozott és koordinált propagandakampányból táplálkozik, és mert a piac „természetességének” szemléletére épít, ez pedig mindig is fontos szerepet játszott a hagyományos amerikai ideológiában. (Mindazonáltal ezek csak feltevések. Valójában azt mondhatjuk: nem igazán tudjuk, mennyire sikeres a neo-laissez-faire propaganda a közvélemény formálásában; egyszerűen azért, mert a közvélemény esetleges ellenvéleményei még sosem kaptak hangot.)

Vannak azonban indokok, amelyek túlmutatnak a propagandatörekvéseken, s amelyek magyarázatul szolgálnak a neo-laissez-faire interpretáció hihetőségéhez. Az egyik, hogy a mai amerikai valóságban ténylegesen érzékelhető a nemzetközi verseny kíméletlensége. A piacra valóban betörték a külföldi termékek, sőt, olyan területeket, mint a gépkocsi és az elektronikai piac maguk alá is gyűrték. Az amerikai munkások nem elhanyagolható hányada (10%-ra becsülik) külföldi cégeknél dolgozik. Az állami és helyi önkormányzatok nagy csinnadrattával próbálnak új külföldi beruházásokat becsalogatni. A neo-laissez-faire érv továbbá azért is szerez híveket, mert nem egészen lehangoló. Meggyőző, talán uralkodó is lesz ez a szemlélet, mert olyan megoldást ígér, amely az átlag amerikai érdekeivel és reményeivel összecseng. Az alkalmazkodás és szívósság stratégiája feltehetőleg le fogja lassítani a külföldi termékek és tőke beáramlását az amerikai gazdaságba; végső soron talán éppen új gazdasági növekedést fog előidézni, s a jobb munkahelyeket és szociális juttatásokat éppen ez a növekedés teszi majd lehetővé.

Egyelőre azonban az eredmények messze nem világosak. Egy biztos: az Egyesült Államok egy gazdasági fellendülés hatodik évében jár, és magasak a profitszintek. De a tények azt sugallják, hogy ami történik, az a gyors meggazdagodásra való törekvés, nem pedig az amerikai gazdaság megifjodása. Azok a mutatók, amelyek a hosszabb távú gazdasági kilátásokra vonatkoznak, nem túl biztatóak. A termelékenység növekedése továbbra is gyenge, kb. az 1947–73 közötti időszakénak a fele; a műszaki haladás stagnál az Egyesült Államokban. A vállalatok, intézmények által kutatásra-fejlesztésre fordított összegek rendre alatta maradnak az inflációs rátának, s ez a tény az élesen redukált katonai kutatásfejlesztési kiadások fényében csak még baljóslatúbb. Közben, kereskedelmi korlátozásoktól, adótörvényektől és helyi jóváhagyási kritériumoktól nem kötve (ezek a legtöbb európai országban és Japánban is megfékeztek a tőkekiáramlást), az amerikai nagyvállalatok egyre több tőkét fektetnek be külföldi vállalatokba, nemcsak olyan tranzakciók keretében, amelyek az olcsó munkaerőt használják ki, hanem csúcstechnológiák kutatásába és gyártásába is. Végezetül: bizonyítható, hogy a 80-as években végrehajtott programcsökkentések — melyeket azzal igazoltak, hogy ösztönözni fogják a gazdasági növekedést — kedvezőtlen hatásokkal járhatnak. Az egyik az lehet, hogy a nemzeti kormány egyre kevésbé lesz képes szabályozni saját tevékenységét és kiadásait. (A szövetségi számvevőszék nemrég tette közzé a Reagan adminisztráció privatizációs igyekezetének eredményeiről szóló jelentést. Ez arról számol be, hogy a csökkentések aránytalan mértékben sújtják a felügyeleti és végrehajtási funkciókat, amelyeket ráadásul privát alvállalkozókkal sokkal nehezebb gyakorolni. Az okozott kár becsült értéke 300 milliárd dollár körüli.)

Az uralkodó neo-laissez-faire érv szerint a jelenlegi piaci viszonyok a jóléti állam visszafordítását követelik. Okunk van — valamelyest bizonyítékok alapján — azt feltételezni, hogy nemcsak a piac szabja meg és korlátozza a jóléti állam lehetőségeit, hanem a jóléti állam is a piacéit. Amerika esetében egy korlátozott jóléti állam felszabadíthatja a beruházókat és a velük szövetkezett konzervatív erőket, lehetővé téve, hogy a nemzetközi verseny kihívásaira ne a hosszútávú gazdasági növekedés szorgalmazásával, hanem a rövidtávú profit hajszolásával válaszoljanak. Ezzel szemben számos olyan országban, ahol megvannak az életképes jóléti állam egymással összefüggő intézményei (erős szakszervezetek, átfogó újraelosztási programok, és jelentős súlyú állami szektor) — ezek az intézmények a jelen időszakban alkalmasnak látszanak arra, hogy mind a beruházókat, mind a kormányt reagálni kényszerítsék a globális verseny kihívására. Azokban az országokban, ahol a szakszervezetek tekintélye erős, illetve a jövedelemvédő programok méltányosak, az amerikai korporációk által választott megoldás, hogy a profitot a bérszínvonal és a szociális kiadások leszorítása árán emelik, végül is politikai módszerekkel megelőzhető. Ez nemcsak feltevés, egyre több bizonyíték szól amellett, hogy az erős szakszervezetek és a baloldali pártok a kormányban nemcsak hogy elejét veszik az amerikai mintájú rövid távú profitszerzési módszereknek, de stabil környezetet is teremtenek, ami a hosszabb távú beruházásokat ösztönzi, s ebből adódóan magasabb növekedési mutatók is születnek a gazdaságban. Így módon Lange és Garrett szerint ha a szakszervezeti centralizáció és hatáskör erős baloldali szereppel párosul a kormányban, az a hosszú távú gazdasági növekedés forrása lehet.⁷ Gondolatmenetük úgy hangzik, hogy a feltételeknek ez a kombinációja lehetővé teszi a bérkövetelések visszafogását azon közösségi előnyök javára, melyek a magasabb beruházási rátákból következnek, és ezt a folyamatot a kormány baloldali ellenőrzésével lehet szabályozni illetve felügyelni.

Mindez azt sugallja, hogy az Egyesült Államok bajba kerülhet. Ha az üzleti körök politikai mozgósításának nem sikerül meghoznia az ígért gazdasági sikereket a nemzetközi versenyben, akkor a szociális program lerombolásával szemben eddig tapasztalt tömeges tolerancia könnyen véget érhet.

A szakértők megfutamodása

Az amerikai üzleti rendet fenyegető politikai bajok e baljós előjelei azonban homályosak és bizonytalanok maradnak. Időközben a jóléti állam melletti elkötelezettség a liberális és a baloldali értelmiség körében — úgy látszik — elpárolgott az üzleti körök sokoldalú támadásának hatására. Különösen jelentős, legalábbis rövid távon, a liberális támogatás eróziója. Egyrészt a liberális értelmiségiek sokkal befolyásosabbak, mert nagy és befolyásos intézményekkel állnak kapcsolatban. Másrészt a liberálisok stabilabb támogatói voltak a jóléti államnak a múltban, mert a jóléti államban annak bizonyítékát látták, hogy a kormány fokozatosan és progresszíven alkalmazkodik az állampolgárok erkölcsileg jogos követeléseire egy olyan társadalomban, ahol magas az életszínvonal, és ahol demokratikus a berendezkedés.

Az egyetemeken, kutatóintézetekben és kormányhivatalokban található liberálisok szorosán kötődnek a jóléti állami hivatalokhoz, amelyek anyagi és ideológiai támogatásának javát szolgáltatják. A 70-es és 80-as évek folyamán ez a garnitúra olyan kutatások elvégzését tűzte maga elé, amelyekben tanulmányozták az egyéni elbírálású programoknak a munkaerőcsre és a szegények társadalmi viselkedésére gyakorolt káros hatásával kapcsolatos konzervatív vádakat. Dicséretükre legyen mondva, óriási empirikus kutatási anyagot gyűjtöttek össze, amely segít megintatni ezeket az érveket. A konzervatív támadás befolyása ennek ellenére is jelentős volt, mert végeredményben elérte azt, hogy a liberálisok ahelyett, hogy a szegénység és a társadalmi szétesés gyökereit tágabb társadalmi és gazdasági folyamatokban keresték volna, olyan részletkérdéseknél ragadtak le, mint az egyéni elbírálású programoknak e problémákra gyakorolt hatása. S bár vádjaik lényege többnyire megdőlt, a konzervatívoknak mégiscsak sikerült megszabniuk a szemléleti kiindulópontokat.

Annak ellenére, hogy a liberálisoknak sikerült letörniük a konzervatív támadásnak ezt a konkrét vonalát, mégsem éledt fel bizalmuk az állami beavatkozás iránt, amit az is bizonyít, hogy újabb ismét „alsóosztály”-kutatásokat végeznek. Ez az élénk és anyagilag is támogatott törekvés természetesen a korábbi „szegénységkultúra” szemlélet egyik változata. Eszerint az USA-ban a szegénység és a társadalmi dezintegráció sokkal inkább kimutatható antiszociális hozzáállások és magatartások eredménye, mintsem az intézményi vagy strukturális berendezkedésé. Ily módon az „alsóosztály”-kutatás nem arra irányítja a figyelmet, hogy növekszik a rendszertelenül foglalkoztatottak, a kiskezesetűek száma, hogy a szociális jóléti programokat megnyirbálják, hanem arra, hogy melyek a szegényeknek, azok a kulturális sablonjai, amelyek őket nagy számban „alsóosztályá” süllyeszti.

A baloldali értelmiség attitűdjeinek változása egészen más dolog, és igencsak zavarba ejtő. Végtére, nem is olyan régen, valamennyi balos gondolkodású ember egyetértett abban, hogy a jóléti állami programokat osztályszempontúan kell értelmezni. A programok az osztályellentétekből következtek, és működésbe lépésüknek következményei is voltak mind a munkások, mind a munkaadók erőviszonyaira. Még így is volt min vitatkozni, persze, mérlegre lehetett például tenni azt a kérdést, hogy a programok a munkásokon segítettek-e többet, vagy a kapitalistákon, és ezzel összefüggésben mely osztályerőket illette dicséret vagy szidalom. De a bőbeszédű és gyakran túlfűtött viták során egy premisszát nem nagyon vontak kétségbe: a jóléti állam valahogyan az osztálykonfliktusok forgatagában kovácsolódott ki. Azok a programok, amelyek piacon kívüli jövedelmet vagy szolgáltatásokat biztosítottak az idősek, a munkanélküliek vagy a betegek számára, azok vagy a munkásosztály harcának eredményei voltak, vagy a tőkés osztály machinációinak bizonyítékai, hogy rálöcsölje a reprodukciós költségeket az államra, vagy — leginkább — ez is, az is. A „kapitalista állam, mint olyan” — típusú magyarázatok hasonló, noha indirekt érveléssel operáltak, mondván: a jóléti állami programok legitimáltak egy osztálytársadalmat, s így nem egyebek arra való ügyeskedésnél, hogy szőnyeg alá lehessen söpörni vagy el lehessen kerülni az osztálykonfliktusokat.

Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején ezek a viták részben azért élénkültek fel, mert az osztályerők működése az amerikai

politikában tulajdonképpen homályban maradt. Egyrészt a jóléti állam kiterjesztését követelő tömegnyomás nem annyira a hagyományos munkásosztály megszokott szervezetei felől érkezett, mint inkább a feketék mozgalmából. Másrészt a tőkés osztály (mint politikai szereplő) fogalma hipotetikusnak és erőltetettnek tűnt. A valódi üzleti érdekek megoszlottak, az üzleti politikák, amikor egyáltalán voltak ilyenek, gyakran ad hoc jellegűek voltak. Képviselői nem úgy néztek ki, nem úgy cselekedtek, mint akik egy empirikusan megfigyelhető osztály tagjai. Természetesen a megfigyelhető politika bővelkedett szereplőkben és eseményekben; táplálta is rendszeresen a baloldali mozgalomnak az osztályok a jóléti állam történelmi fejlődésében betöltött szerepéről folytatott vitáit.

A 70-es évek fordulóján az amerikai kapitalisták kezdtek politikai osztállyal kinézni. A korporációk vezetői elkezdtek szervezkedni, politikai programot dolgoztak ki a nemzet számára, majd elszánt lelkesedéssel láttak hozzá annak megvalósításához. Ebben a programban a jóléti állam átszervezésének ügye előkelő helyen állott. Történelmi pillanat volt ez. A baloldali értelmiség számára lehetőség nyílt, hogy felülvizsgálja a jóléti állammal kapcsolatos korábbi vitákat. A tőkés osztály végre kilépett a homályból, hogy a jóléti állami programok kérlelhetetlen ellenségeként lépjen fel. Lehetőség nyílt próbára tenni az elméletet, és a gyakorlatban kitanulni, hogyan hatnak az egyes programok az üzleti érdekekre. Olyan konkrétumokra derülhetett így fény, amelyek a korábbi vitákból sajnos hiányoztak. A tőke mely szektorai indítják meg a támadást? Milyen programokat vettek célba és miféle változások jegyében? Hol mutatkozik kifejezett ellenállás és miféle változtatásokkal szemben? Hosszabb távon hogyan hat a programok megnyirbálása a jövedelemeloszlásra, az osztályviszonyokra, és különösen a munkaerőre?

Azonban úgy tűnik, hogy a megvilágosodás pillanata túl későn jött el. Az amerikai baloldal a jóléti állammal kapcsolatos vitái már nem annyira az osztálykonfliktusokra koncentrálnak. Az intellektuális divat a való világ viharaitól távolosó ellenállhatatlan áramlatai nagyon sok entellektüelt átsodortak a posztmodern értekezések csak beavatottak számára érthető világába. Azokat, akik továbbra is az osztályérdekek bázisán kívánták értelmezni a világot, a jóléti állami programok elleni kérlelhetetlen támadás eléggé megzavarta. Azokat a baloldali kritikusokat, akik a programok funkciójában a tőkés viszonyok legitimálását látták, nehéz feladat elé állította, hogy az új helyzetet megmagyarázzák. A hangos hírverés azt illetően, hogy a programoknak nincs tömeges támogatásuk, azoknak a bizalmát is aláásta, akik korábban azt állították, hogy a jóléti állam a munkásosztály harcának eredménye. Összefoglalva: a baloldalt hatalmába kerítette egy — talán mélynek és tartósan bizonyuló — érzés. Az az érzés, hogy az állami gondoskodás koncepciójába hiba csúszott. Jórészt ez magyarázza az eddigi gyengeségeket, különösen az üzleti köröknek a jóléti állam ellen intézett támadásával szemben tanúsított ellenállás ideológiai gyengeségét.

Jegyzetek

1. Hogy az amerikai programok „sajátosan mások”-e, az valójában vitatható. Az egyre kimunkáltabb „jóléti állam” tipológiák azt mutatják, hogy a nemzetek között mind a teljes kiadási szintek, mind a programok strukturái vonatkozásában jelentős különbségek vannak. Ld. pl. Heidenheimer, Hecló és Adams, 1975; Esping—Andersen, 1986.

2. A jobbmódúak lakástámogatása azonban megmaradt, mivel ez adózási kiadások formáját ölti. Azok a jobbmódúak, akiknek saját otthonuk volt, továbbra is levonhatták az ingatlanadót és a kamatkidadásokat adóköteles jövedelmükből.
3. Center on Budget and Policy Priorities Report, 1989. 03. 21.
4. Gyanítjuk, hogy ez a becslés túl alacsony. A „takaréokra-tevésnek” emlegetett gyakorlat (ennek szellemében tömegesen szüntették meg — legalábbis ideiglenesen — a segélyek folyósítását mindazoknak, akik nem voltak képesek vagy hajlandók megfelelni az új adminisztratív követelményeknek) valószínűvé teszi, hogy azoknak a családoknak a százalékos aránya, akikről — bár jogosultak lettek volna rá, mégis — megtagadták a segélyeket, bármely vizsgált időpontban jóval magasabb lehet. Ugyanezt látszik alátámasztani, hogy ha valaki nem veti alá magát az oktatási vagy munkakeresési programok követelményeinek, a segélyfolyósítás megszüntetésével büntetik. Wisconsin állam pedig újabban akkor is megszünteti a segélyfolyósítást, ha a gyermekek nem látogatják rendszeresen az iskolát.
5. Reich, 1989. Reich szintén arról számol be, hogy a nem vezető beosztású dolgozók átlagos reálbére 1966 óta a legalacsonyabb szintet érte el. Ezzel szemben a biztonsági iparban dolgozók 1978 és 1987 között 21%-os jövedelemnövelésben részesültek.
6. Lehetne vitatkozni azon, hogy a választók megértették-e: a Reagan-féle választási kampány során megígért adócsökkentések magukban foglalják a kormányprogramok kiadásainak csökkentését. Azonban a követő közvélemény-kutatások kimutatták, hogy a választások kimenetelét nem az ígért adócsökkentés befolyásolta.
7. Lange és Garrett, 1986.

Hivatkozott irodalom

- Anderson, Martin: *Welfare: The Political Economy of Welfare Reform in the United States*. Stanford, California: The Hoover Institution, 1978.
- Arrighi, Giovanni — Terence K. Hopkins — Immanuel Wallerstein: „1968: The Great Rehearsal”. Készült a Világrendszer Politikai Gazdaságtana XII. Konferenciára, melynek témája: „Háború és forradalom a világrendszerben”. Helye: Emory University, Atlanta, 1968. március 24–26.
- Block, Fred: *Postindustrial Possibilities*. University of California Press, 1990.
- Burnham, Walter Dean: *The 1980 Earthquake: Realignment, Reaction or What?* In Thomas Ferguson — Joel Rogers (eds.): *The Hidden Election: Politics and Economics in the 1980 Presidential Campaign*. New York: Pantheon, 1981.
- Center on Budget and Policy Priorities: *Making work Pay; A New Agenda for Poverty Policies*. Washington D. C. 1989. márc. 21.
- Center on Budget and Policy Priorities: *Poverty Rate and Household Income Stagnate as Rich—Poor Gap Hits Post—War High*. Washington, D. C. 1989. okt. 20.
- Danzinger, Sheldon—Robert D. Plotnick: *Poverty and Policy: Lessons from the Last Two Decades*. *Social Service Review*. 1986/1.
- Edsall, Thomas: *The New Politics of Inequality*. New York: W. W. Norton, 1984.
- Esping-Andersen, Gosta: *Power and Distributional Regimes*. *Politics and Society*, 1986.
- Esping-Andersen, Gosta: Paper prepared for the Conference on „Popular Power in Post-Industrial Societies”, Wagner Institute, City University of New York, February 1989.
- Ferguson, Thomas—Joel Rogers: *Right Turn*. New York: Pantheon, 1986.
- Friedland, Roger—Jimmy Sanders: *The Public Economy and Economic Growth in Western Market Economies*. *American Sociological Review*. 1985. (50).
- Garrett, Geoffrey—Peter Lange: *Performance in a Hostile World: Economic Growth in Capitalist Democracies*. *World Politics*. 1986. 38:517–545.
- Garrett, Geoffrey—Peter Lange: *Government Partisanship and Economic Performance: When and How Does 'Who Governs' Matter?* *Journal of Politics*, 1989. 51:676–693.
- Gilder, George: *Wealth and Poverty*. New York, Basic Books, 1981.
- Heidenheimer, A. J.—Hugh Hecló—C. T. Adams: *Comparative Public Policy: The Politics of Choice in Europe and America*. New York: St. Martin Press, 1975.
- Hicks, Alexander: *Social Democratic Corporatism and Economic Growth*. *Journal of Politics*. 1988. 50:677–704.
- Hicks, Alexander: *Unions, Social Democracy, Welfare and Democracy*. (Megjelenés alatt.)
- Jencks, Christopher: *Which Underclass in Growing? Recent Changes in Joblessness, Educational Attainment, Crime, Family Structure, and Welfare Dependency*. Konferenciára készült előadás, 1989.
- Lipset, Seymour Martin: 1985. *The Elections, the Economy, and Public Opinion: 1984*. *The Journal of the American Political Science Association*. 1985. 18. 1.
- Mead, Lawrence: *Beyond Entitlement: The Social Obligations of Citizenship*. New York: The Free Press, 1985.
- Murray, Charles: *Losing Ground: American Social Policy, 1950–1980*. New York, Basic Books, 1984.
- Navarro, Vincente: *The 1984 Election and the New Deal: An Alternative Interpretation*. *Social Policy*. 1985. 15. 14.
- Offe, Claus: *Smooth Consolidation in the West German Welfare State: Structural Change, Fiscal Policies, and Populist Politics*. Paper prepared for the Conference on „Popular Power in Post-Industrial Societies”, Wagner Institute, City University of New York, February 1989.
- Piven, Frances Fox—Richard A. Cloward: *The Contemporary Relief Debate*. In Block, Fred—Richard A. Cloward—Barbara Ehrenreich—Frances Fox Piven (eds.): *The Mean Season: The Attack on the Welfare State*. New York: Pantheon, 1987.
- Ricketts, Erol—Isabel Sawhill: *Winter 1988. Defining and Measuring the Underclass*. *Journal of Policy Analysis and Management*. 1988. 7:316–325.
- Sawhill, Isabell: *Summer 1989. The Underclass: An Overview*. *Public Interest*. 1989.
- Shapiro, Robert Y.: *The Dynamics of Public Opinion Toward Social Welfare Policy*. Paper delivered at the annual meeting of the American Political Science Foundation, Washington, D. C. 1986.
- Smeedling, Timothy: *The Antipoverty Effectiveness of In-Kind Transfers*. *Journal of Human Resources*. 1977: 12(3).

- Smith, Thomas W.: 1987. *Public Opinion and the Welfare State*. *Public Opinion Quarterly*. 1987. 51:402–421.
- United States General Accounting Office: *Food Stamps: Reasons for Nonparticipation*. 1988. december 8.
- Wilson, William Julius: *The Truly Disadvantaged*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.